

AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2018

O cestách k blahobytu vo vzťahu k slobode, morálnym hodnotám a vládnym reguláciám

O slobode jednotlivcov

Liberalisti (alebo libertariáni) kladú vysoký dôraz na slobodu jednotlivcov. Som presvedčený, že tento názor má v sebe veľkú hodnotu, pretože u človeka, o ktorom sa hovorí, že má tzv. „slobodnú vôľu“, tvorí *sloboda v rozhodovaní* dôležitú súčasť toho, aby sa mohol rozvíjať, t.j. zdokonaľovať osobnostne ako človek, ale aj kolektívne ako spoločnosť či národ. Z tohto princípu zrejme pramení aj presvedčenie liberalistov, podľa ktorého aj hospodárstvo spoločnosti môže najlepšie napredovať v podmienkach voľného trhu. Aj dieťa najlepšie rozvíja svoje zručnosti cez pokusy a omyly. Pokiaľ by ho pripútali a nedovolili mu spraviť žiadny krok, nikdy by sa nič nenaučilo.

Aby však jednotlivci mohli byť skutočne slobodní, je potrebné, aby sami nezasahovali do slobody iných. Do definície libertariánov sa preto dostala podmienka: sloboda jednotlivca platí len „za predpokladu, že svojim správaním nepoškodzuje práva iných“¹.

V spoločnosti rôznorodých ľudí, v akej žijeme, takúto slobodu dosiahnuť nie je ľahké. Uvedme príklad zo života dvoch rozdielnych ľudí v spoločnej domácnosti. Dajme tomu, že ide o citlivú ženu s jemným zmyslom pre krásu, poriadok a čistotu, ktorá sa preto celkom prirodzene snaží, aby v tomto zmysle zušľacht'ovala celé svoje okolie. V inom prostredí by sa necítila dobre. Jej partner je však oveľa hrubšieho založenia, „odolnejší“ voči nečistote a disharmónii. „Dokonalému poriadku a čistote“ v domácnosti preto ani neprikladá tak veľkú hodnotu. Nemá ani vypestované návyky k poriadkumilovnosti, a tak mu príde zaťažko zachovávať to, čo prvá osoba okolo neho vytvorila. Musí na to vynakladať neúmerne veľa času. Tento svoj čas, ktorého cíti nedostatok, by chcel najradšej venovať na iné, podľa svojho názoru prospešnejšie aktivity, v ktorých sa zase on cíti byť „silným“.

Pokiaľ muž cíti k žene skutočne nesebeckú lásku a váži si ju okrem iného aj pre tento jej nežný cit, bude sa ju snažiť chrániť nielen pred inými, ale aj pred tým, aby jej sám svojou bezohľadnosťou neublížoval. **Bude preto chcieť rešpektovať jej pravidlá,** ktoré sa do domácnosti snažila zaviesť len preto, aby nedochádzalo k narúšaniu jej činnosti. **Jeho sloboda preto zostane zachovaná.** V konečnom dôsledku tým bude aj on postupne zušľacht'ovaný a ani vynaložená námaha nevyjde nazmar, pretože cit pre ohľaduplnosť a poriadok, ktorý tým získa, využije aj na zdokonalenie svojej vlastnej profesionálnej činnosti, na ktorú sa špecializuje, nehovoriac o úsporách času, ktorý musel pred tým vynakladať vždy, keď hľadal niečo, čo „nevedel, kam pred tým položil“.

Takáto rytierska láska muža k žene však už dnes nie je častá. Oveľa pravdepodobnejšie budeme preto svedkom toho, že ak aj muž bude niekedy rešpektovať ženou vytvorené pravidlá, bude tak činiť pod nátlakom, teda proti svojej vôli. S tým, že bude v sebe prežívať rozpoltenosť a vnútorný boj. Alebo sa rozhodne, že ich rešpektovať jednoducho nebude, a začne „bojovať o svoje práva“. V oboch prípadoch bude vo dvojici narastať napätie. Ani jeden sa nebude cítiť vo svojej činnosti slobodným. Napätie môže narastať až do averzie alebo nenávisť. Pokiaľ zostanú žiť v spoločnej domácnosti, budú sa len vzájomne morálne strhávať nadol.

¹ Zdroj: <https://www.menejstatu.sk/libertarian/>

O morálnych hodnotách vo vzťahu k slobode a bohatstvu

Podobné podmienky možnosti dosahovania slobody platia aj **v širšie definovanom spoločenstve, akým je obec, mesto, alebo štát.** „Spoločnou domácnosťou“ je v tomto prípade životné prostredie daných celkov. Tu však nemôžeme nútiť ľudí s rozdielnymi pohľadmi na tie isté hodnoty, aby odišli. Situáciu navyše komplikuje skutočnosť, že **rozdiely medzi ľuďmi sú tu oveľa väčšie.** Máme tu obyvateľov, ktorí sa v maximálnej miere snažia žiť tak, aby neobmedzovali práva iných. Na účely tejto eseje ich budeme označovať ako „*morálne vyspelých*“. Máme tu však aj tzv. „bezhľadných vlkov“, hľadiacich len na svoj vlastný prospech, Budeme ich nazývať ako „*egoistov*“.

Je ľahko pochopiteľné, že pokiaľ by sa spoločnosť skladala prevažne z „*morálne vyspelých*“ jednotlivcov, život v nej by bol ľahší pre všetkých. Mnohé dnes pociťované problémy by zmizli. Nemuselo by existovať tak veľa policajtov, detektívov, vojakov, dokonca ani sudcov. Štát by preto mohol byť oveľa menší. Dokonca aj zneužívanie verejnej moci by sa dialo v oveľa menšom rozsahu. Ak by navyše každý jednotlivec pri svojej pracovnej činnosti hľadel prevažne na prospech spoločnosti, muselo by sa to prejaviť aj v jej celkovom bohatstve.

Aj v takto morálne vysoko vyspelom obyvateľstve však bude s najvyššou pravdepodobnosťou žiť aspoň niekoľko ľudí so sklonom k egoizmu. Jeho bohatstvo však určite bude priťahovať vysoký počet „*egoistov*“ zo zahraničia, ktorí by sa tam chceli obohatiť. Je preto len prirodzené, že aj morálne vyspelí obyvatelia si tam vytvoria ochranné pravidlá zakazujúce „egoistické“ prejavy obdobne, ako sme to videli u „poriadkumilovnej“ ženy v spoločnej domácnosti s „neporiadnym“ mužom. Aj v tomto prípade budú pre tam žijúcich ľudí so sklonom k egoizmu len na prospech, pretože im budú brániť, aby sa ich škodlivé sklony prejavovali v činoch a budú im tiež napomáhať k vlastnému zušľachtovaniu.

Pre morálne vyspelých ľudí nebudú egoizmus zakazujúce pravidlá predstavovať prekážku v ich slobode, pretože by išlo o niečo, čo aj pred tým rešpektovali, a to úplne prirodzene a automaticky. A tiež pretože vedia, aké sú prospešné. Avšak pre všetkých tých, čo by chceli zostať „*egoistami*“, by išlo o neželané pravidlá. Mohli by si aj myslieť, že sú nesprávne, pretože zasahujú do ich slobody. V skutočnosti by im len bránili v tom, aby oni sami nezasahovali do práv iných.

v tomto prípade by bolo pre všetkých lepšie, aby „egoisti“ zvonku neprichádzali žiť do krajiny s pravidlami, ktoré nie sú ochotní rešpektovať, ale aby zostávali tam, kde by mohli žiť „slobodne“. Nemôžu si predsa robiť nároky na bohatstvo morálne vyspelejších susedov, ktoré nevzniklo ich zásluhou. Ich úspechy by im radšej mohli slúžiť ako vzor, na pochopenie toho, čo skutočne k bohatstvu vedie a bolo by už len na nich, či sa chcú uberať doterajšou cestou „slobodného egoizmu“, alebo sa v niečom inšpirujú pre vlastný prospech. **Pre dosiahnutie skutočnej slobody je preto dôležité, aby žiadny štát nezasahoval násilím do vnútorných záležitostí iného štátu alebo národa.** Svoju jurisdikciu si môže uplatňovať len na svojom vlastnom území.

Podme sa ešte pozrieť na to, ako by sa muselo viesť krajine, v ktorej by prevládali len „egoisti“. Ak by jej obyvatelia chceli udržať zločinnosť na akceptovateľnej úrovni, na jej potlačanie by potrebovali oveľa viac silových zložiek a sudcov. Dá sa ale predpokladať, že aj samotní sudcovia, policajti či akýkoľvek iní predstavitelia štátnej moci by boli skorumpovaní, čo by podkopávalo efektívnosť akéhokoľvek spoločenského systému.

Na tomto mieste sa znova dostávame do súladu s myšlienkami liberálov, ktorí poukazujú na reálne riziká skorumpovateľnosti akékoľvek verejnej moci. Áno, je tomu tak. Avšak len preto, že v dnešnom svete je žiaľ, bežný skôr typ spoločnosti prevládajúcich „egoistov“, ako „morálne vyspelých“ jednotlivcov. Dlhé dejiny násilia, konfliktov, vojen a iných zločinov sú domou najlepším dôkazom. Snáď najvýstižnejšie to vyjadril *Jan Ámos Komenský* vo svojom diele „*Labyrint sveta a ráj srdce*“.

„Egoizmus“ bráni ľuďom žiť v slobode, akú by si priali. Pokiaľ v tom nedôjde k zmene, neexistuje z toho žiadne východisko. Aj to je dielo „neviditeľnej ruky“, ktorá len nedovolí byť slobodným tomu, kto zasahuje do slobôd iných.

Význam myšlienok Adama Smitha

Liberálni ekonómovia stavajú v diskusiách o dosahovaní blahobytu do popredia **slobodný trh**, o ktorom veria, že aj egoistické motívy dokáže premeniť na celospoločenské hodnoty. V tejto súvislosti sa často cituje veta *Adama Smitha* o večeri, ktorá je výsledkom vlastných záujmov pivovárnik, mäsiara či pekára². Autor v spomínanej vete vysvetľuje, že to *nevyplýva* z túžby konať dobro pre iných (benevolence) a v ďalšej dokonca píše o „*sebeláske*“.

Diela Adama Smitha majú nespochybniteľný význam už len v tom, že sa morálnymi hodnotami zaoberajú. Nepriamo tým hovoria o ich dôležitosti, naznačujúc, kam je potrebné klásť dôraz, aby spoločnosť mohla dôjsť k slobode a blahobytu. Nepoznám veľa ekonomických smerov, ktoré by sa tým zaoberali. V jeho **dielach však možno vidieť aj to, že motívy vtedajších, ako aj súčasných ľudí sú v prevažnej miere egoistické.** Nepokúša sa ani naznačiť, že by mohli byť iné.

Vieme pritom, že môže existovať viacero druhov a mnoho odtieňov toho, čo pekár motivuje, aby piekol. Jeho záujem je čisto sebecký vtedy, keď pritom hľadá výlučne na *svoj vlastný prospech*, napríklad čisto pozemský majetok. Motivovať ho však môže aj snaha o zdokonaľovanie svojich výrobkov a z radosti, ako sa mu pri tom darí, čo tiež môže aj nemusí byť sebecké, podľa toho, či tak činí z pocitu dôležitosti v očiach iných, alebo z čistej lásky k veci a z radosti z toho, aké hodnoty tým poskytuje iným, čo už prestáva byť sebecké a je preto pre spoločnosť najprospešnejšie.

Adam Smith podrobne popísal mechanizmy vzájomne výhodného obchodu, špecializácie, nízkych cien a ďalších pozitívnych efektov voľnej konkurencie. Podľa môjho názoru tým chcel poukázať aj na to, že „*neviditeľná ruka*“ voľného trhu skutočne zvýhodňuje nesebeckých podnikateľov pred sebeckými. Mohol si všimnúť, že chlieb, do ktorého sa pekár doslova „vloží“ vo svojej nesebeckej radosti pri pohľade na to, ako iným chutí, musí byť evidentne lepší a chutnejší, ako chlieb „sebeckého“ pekára, ktorý pečie len preto, lebo „musí“. Alebo to, že „sebecký pekár“ musí pracovať s vynaložením oveľa väčšej námahy, aby mohol „nesebeckému“ pekárovi konkurovať aspoň cenovo.

² It is not from the benevolence of the butcher, the brewer, or the baker, that we expect our dinner, but from their regard to their own interest. We address ourselves, not to their humanity but to their self-love, and never talk to them of our own necessities but of their advantages (Adam Smith, *An Inquiry into the Nature & Causes of the Wealth of Nations*, Books I, II, III, IV, V, digital edition, edited by S.M.Soares, str.16. Metalibri Digital Library, 29th May 2007. Dostupné na https://ibiblio.org/ml/libri/s/SmithA_WealthNations_p.pdf)

Adam Smith mohol sledovať a popisovať len hospodárstvo svojej doby, ktoré pozostávalo prevažne z takýchto malých živností. Nemohol predpokladať, do akej miery bude pôsobiť neustále sa zvyšujúca veľkosť a moc podnikov vplyvom mechanizmu voľného trhu. Nemohol preto ani predvídať dobu dnešných globálnych megafúzií, ku ktorým ním popisované mechanizmy vedú. Teda ani to v koľkých odvetviach **vedie voľná konkurencia následkom klesajúcich úspor z rozsahu k znižovaniu reálneho počtu konkurujúcich subjektov až na úroveň, ktorá im umožní medzi sebou uzavrieť dohodu, po ktorej sa budú môcť správať viac ako monopoly.** O monopoloch sa Adam Smith vyjadroval ako o tých, čo *udržujú trh neustále podzásobený*³ a vedú k *„najvyššej možnej cene, ktorá sa dá z kupujúceho vyžmýkať“*³.

Pri malých miestnych živnostníkoch majú zákazníci relatívne dobrý prístup k informáciám, na základe čoho môžu uskutočňovať svoje rozhodnutia. V dnešnom anonymizovanom svete globalizovaných gigantov a ich dodávateľov však už nemajú takmer žiadnu šancu zistiť, čo sa pred tým s výrobkom dialo. Pokročilé technológie v kombinácii s inštitútom „výrobného tajomstva“ nám umožňujú všeličo „zamaskovať“, ale aj napáchať nenapraviteľné škody na životnom prostredí. **Na to, aby dnes pôsobenie „neviditeľnej ruky“ prinášalo prospech a nespôsobilo naopak, katastrofu, musí spoločnosť zavádzať celý rad ochranných pravidiel, na ktoré v dobách Adama Smitha nebolo potrebné vôbec myslieť.**

Vedú sebecké motívy k blahobytu?

Po definícii, čo máme na mysli pod „sebeckými motívmi“ sa teraz pokúsme priblížiť, prečo nemôžu byť podľa môjho názoru základom pre zlepšenie blahobytu v spoločnosti, ale pri ich rozšírení nad určitú kritickú hranicu musia nevyhnutne priniesť jej pád.

Neviditeľná sila, ktorá spôsobuje vývoj, a čo aj konanie človeka ženie dopredu tak, že nemôže byť nikdy spokojný s tým, čo dosiahol, pretože má slúžiť k tomu, aby svoju činnosť neustále zdokonaľoval, čím zdokonaľuje aj seba a svoje okolie, čo je vlastne účelom spomínaného vývoja, spôsobuje zároveň aj to, že **pokiaľ človek svoj pohľad uprie na seba**, t.j. stane sa pekárom, ktorý pečie najmä s cieľom získania čisto materiálnych vecí alebo pôžitkov, **nebude mu nikdy stačiť to, čo už dosiahol.** Nikdy sa neuspokojí s tým, čo už má, ale bude chcieť vlastniť alebo si užívať stále viac. Pokiaľ v tom nie je brzdený (napríklad policajnými štruktúrami alebo aspoň tým, že mu v tom „osud nie je naklonený“), hrozí, že sa v ňom sebecké túžby upevnia a zosilnejú natoľko, že zatienia všetko ušľachtilé a ľudské, čo v ňom pred tým mohlo žiť, až to v ňom môžu úplne umŕtvíť. Navonok sa to prejaví v stupňujúcej sa bezohľadnosti voči iným, čo by sa chceli postaviť medzi neho a jeho chůťky. Stáva sa doslova „zločincom“.

Spoločnosť, ktorá chce smerovať k blahobytu, by mala dbať na to, aby sa v nej nerozširovali na morálku rozkladne pôsobiace javy, pretože inakšie nadobudnú vplyv, ktorý sa už nebude dať zastaviť.

Uvedme aj tu príklad vhodnej paralely problému drogovej závislosti. Je zdokumentované, ako sa drogovovo závislí zo zúfalstva stávajú zločincami, aby si tým mohli zabezpečiť svoju

³ Adam Smith, An Inquiry into the Nature & Causes of the Wealth of Nations, Books I, II, III, IV, V, digital edition, edited by S.M.Soaes, str.52. Metalibri Digital Library, 29th May 2007. Dostupné na https://ibiblio.org/ml/libri/s/SmithA_WealthNations_p.pdf

dávku. Napríklad tým, že robia všetko preto, aby našli nových „odberateľov“. Nie je však možné konštatovať, že tento problém „vyrieši trh“, teda že by bolo menej drogovovo závislých osôb, ak by sa táto činnosť zlegalizovala. Obchod s návykovými látkami býva mimoriadne výnosným, práve pre jeho povahu. Je lepšie, ak sa nachádza „mimo zákona“, pretože takto má spoločnosť ako-taký vplyv na jeho potlačenie. V momente, keď sa zločincom, ktorí chcú profitovať na ľudskom utrpení, umožní škodiť ešte aj legálne, neobmedzenému rozširovaniu ich vplyvu bude možné len ťažko zabrániť. Okrem toho budú môcť vo svojich kampaniach na každom kroku využívať všetky dostupné psychologické nástroje na vytváranie dopytu, napríklad u mladej generácie, ktorá sa ešte nachádza v štádiu „spoznávania nového“ a je preto na podobné „nahováranie“ obzvlášť citlivá, pričom si vôbec nemusí uvedomovať, akému riziku sa konzumáciou „nového produktu“ vystavuje. A to už vôbec nehovoríme o tom, že legálni „výrobcovia“ by svoju drogu mohli ukryť do ktoréhokolvek potravinového produktu a tieto produkty meniť, voči čomu by bol spotrebiteľ úplne bezbranným.

Bezohľadnosť je prirodzeným dôsledkom egoizmu a znamená aj to, že človek pri sledovaní vlastných cieľov nehľadá, čo jeho konanie môže spôsobiť. Aj preto väčšina dnešných spotrebiteľov nehľadá na to, či nimi kupovaný produkt spĺňa etické požiadavky, kam patrí napríklad ochrana životného prostredia. Vo väčšine prípadov to možné zistiť ani nie je. Prioritná je cena pri porovnateľnej kvalite výrobku. To však znovu len znevýhodňuje tých, čo životné prostredie chcú chrániť, alebo sa snažia byť „čestní“, pretože nemôžu obstáť v cenovej konkurencii. Z toho potom vyplýva potreba rôznych „ekologických noriem“. Zhoršovanie prostredia je globálnym javom, a nie je vždy možné zistiť, kto konkrétne je zodpovedný za individuálny problém jednotlivca, napríklad alergiu. Niečo také je možné skutočne zistiť len na základe štatistík, a tiež je na to možné reagovať len plošnými opatreniami.

Ďalším dôsledkom súčasnej cenovej konkurencie, informačnej nedokonalosti a monopolizácie sú tendencie k čoraz väčšej povrchnosti vo všetkých profesiách (keď zamestnancom alebo podnikateľom je na ten istý výstup poskytovaný čoraz menší čas), rastúca kazivosť spotrebiteľských výrobkov, čoraz častejšie politiky, keď kvôli jednej súčiastke je potrebné vymeniť celý spotrebič, zvyšovanie podielov „objem zvyšujúcich“ ingrediencií v potravinách, takmer všadeprítomné chemické „stabilizátory“ a konzervanty s minimálne diskutabilným účinkom na zdravie, a pod. Preto sú aj potrebné čoraz väčšie regulačné zásahy štátu, ako napríklad legislatívne požiadavky uvádzať zloženie výrobku, dátumy spotreby, poskytovať aspoň minimálnu záruku, atď. Tie z nich, ktoré znižujú informačnú bariéru (ako napríklad nutnosť písať zloženie) sú namierené na zefektívnenie necenovej konkurencie.

Praktická realizácia myšlienok úplného zbavenia sa vládnych zásahov a regulácií musí zlyhávať na nedokonalosti dnešných ľudí, na ktorej tiež zlyhala praktická realizácia opačného extrému – komunizmu. Kým sa toto nezmení, možno v oboch prípadoch očakávať rovnaký problém, ktorého rozdielne budú len formy. V prvom prípade ide o rast vplyvu a následné zneužívanie moci vlády „nečestných“ komunistov, ktorí by prostredníctvom armády skorumpovaných spoluobčanov vytesnili „čestnejších“ politikov, v tom druhom zase rast vplyvu a následné zneužívanie dominantného postavenia „nečestných“ podnikateľov, ktorí by zase pomocou armády cenovo skorumpovaných spotrebiteľov, právnikov a sudcov a vytesnili „čestnejších“ podnikateľov.

Sebecké pohnútky musia cesty k materiálnemu rozvoju len sťažovať. Výstižne to vyjadruje známy obraz o človeku, ktorý „zhrešil“ a ktorý bol potom následkom tohto činu vyhostený zo svojho pôvodného miesta blahobytu do inej zeme, ktorá sa pre neho stáva

prekliatou, a kde sa preto bude môcť živiť už len s veľkou námahou, doslova „v pote tváre“, a to až dotedy, kým sa „nevráti do zeme, z ktorej bol vzatý“, t.j. do tohto svojho prapôvodného domova. To zároveň evokuje myšlienku, že sa tak stane len vtedy, keď sa polepší. Námaha, ktorú vo svojom vyhnanstve musí vynakladať, vyplýva z toho, že si svoje živobytie musí brániť pred inými, čo tiež „hrešia“ podobne ako on, t.j. sa správajú sebecky voči sebe navzájom. **Pojem „prekliata krajina“ sa výstižne hodí aj v súvislosti s dnešnými snahami jednotlivcov a skupín, ktorí hľadajú, akým spôsobom by mohli prekonať súčasné spoločenské problémy, pričom tieto zmeny hľadajú vždy mimo seba, t.j. v systéme, v konkrétnych vláдах či „nepriateľských“ vplyvných jednotlivcoch. Keď sa im potom niektorý z návrhov podarí presadiť, zistia, že na inom mieste sa objaví nový problém, ktorému znovu musia čeliť, takže sa v skutočnosti dopredu neposunuli.**

Cesty k lepšiemu

Cesty k zlepšovaniu podmienok v spoločnosti sa musia odohrávať v rovine každého jednotlivca. Aj v dnešnom spoločenskom systéme, v ktorom žijeme, platí, že „poctivou prácou ďalej zájdeš“. **Dôvera a rešpekt, ktorú si svojim čestným a vytrvalým úsilím človek okolo seba buduje, sú kľúčové pri budovaní materiálneho zázemia a vplyvu na iných.** Nezáleží pri tom, či človek pracuje ako zamestnanec, alebo ako podnikateľ. Dôvera a rešpekt sú však dvojstrannou záležitosťou, čo znamená, že aj druhá strana musí byť schopná ich v sebe oživiť. Ten, kto v sebe prechováva nízke úmysly, bude už vopred s nedôverou hľadiť na všetko, čo sa mu predkladá, pretože za všetkým bude vidieť len to, čo sám pozná. **To je tá rozhodujúca skutočnosť pre úspech a neúspech trhového mechanizmu alebo demokracie.**

S predstaviteľmi klasickej ekonómie možno súhlasiť v tom, že ide o mechanizmy, prostredníctvom ktorých sa na čelo liberalizovanej spoločnosti môžu presadiť poctiví jednotlivci. Rovnakými mechanizmami sa však môžu na čelo presadiť aj nebezpeční lotri, vždy podľa toho, aké myšlienky v sebe prechováva a pestuje samotné obyvateľstvo. Málokto vie, že od skončenia 2. svetovej vojny nebolo v Nemecku vypísané jediné referendum – z pevne zakorenenej obavy zo zlyhania „moci rozhodovania más“ v tzv. *Weimarskej republike*.

Morálne pevný a poctivý jednotlivec si nezískava rešpekt a vplyv len v podmienkach tzv. „slobodnej spoločnosti“, kde sa dôraz kladie na individualizmus, ale aj v podmienkach kolektívnej spoločnosti riadenej centrálnou mocou. Aj to sa však môže stať len za predpokladu, že aj jeho okolie uprednostňuje čestné spôsoby a nebude preto v jeho konaní vidieť len prejavy „šplhúnstva“, resp. ho za jeho usilovnosť nebude nenávidieť preto, že „kazí priemer“, zo závidi, a pod.

V očiach všetkých tých, čo len trochu usilujú o ušľachtilosť, sa morálne vyspelý človek, ktorý sa pri hájení čestných princípov nebojí riskovať vlastný prospech, stáva nasledovaniahodným vzorom. Pokiaľ rozhodujúca časť spoločnosti dozreje natoľko, že ju budú tvoriť už len takí ľudia, tak sa na jej vrchol môžu dostať tie „najušľachtilejšie“ vzory, ktoré si obyvatelia budú vážiť, budú im dôverovať a budú ich tiež rešpektovať a chrániť. Smerovanie celej spoločnosti sa tak bude môcť meniť rozhodujúcim spôsobom.

Ušľachtilosť je úzko spojená s pokorou. Zmýšľanie každého človeka, čo túto veľkú cnosť dosiahol, možno v ďalšom výstižnom obraze nazvať ako toho, čo konečne prestal „jesť ovocie

zo stromu poznania dobrého a zlého“, pretože plne pochopil, že mu „nepatrí“. Prestáva byť pyšným na všetko to, čo sa mu prostredníctvom „jeho“ myšlienok a inšpirácií podarilo dosiahnuť, čím zároveň pochopí, kde sa v skutočnosti nachádzal ich zdroj. Pohľad, ktorý pred tým neustále obracal len na seba, môže potom obrátiť k tomuto Zdroju. Až potom sa môže z neho začať učiť vedome čerpať s vedomím, že mu je to prepožičané pre dobro celej spoločnosti. Jeho konanie prestane byť sebecké, pretože bude zreteľne vnímať jeho nezmyselnosť, škodlivosť a tiež aj dôstojnosť znižujúcu ošklivosť. Takí budú potom aj prví „osvietení vládcovia“, prostredníctvom ktorých bude môcť byť dosiahnutý blahobyt v spoločnosti.

Použitá literatúra

1. Adam Smith. „An Inquiry into the Nature & Causes of the Wealth of Nations“, Books I, II, III, IV, V, digital edition, edited by S.M.Soares, . Metalibri Digital Library, 29th May 2007. Dostupné na https://ibiblio.org/ml/libri/s/SmithA_WealthNations_p.pdf
2. Jan Ámos Komenský. „Labyrint světa a ráj srdce“. Dostupné na www.labyrint.cz.
3. www.menejstatu.sk